

Чувирін Дмитро Едуардович — старший науковий співробітник Міжвідомчого НДЦ з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України

Деякі зовнішні чинники формування криміногенної ситуації у сфері незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин

У статті розглянуто зовнішній вплив міжнародного наркобізнесу на внутрішню наркоситуацію в Україні.

Ключові слова: криміногенна ситуація, міжнародний наркобізнес, контрабанда наркотичних засобів, міжнародна спецоперація.

Незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (далі — НОН) визначено згідно із Законом України “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними” від 15 лютого 1995 р. № 62/95-ВР [1] як діяння з: культивування рослин, включених до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, розроблення, виробництва, виготовлення, зберігання, перевезення, пересилання, придбання, збуту, ввезення на територію України, вивезення з території України, транзиту через територію України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що здійснюються з порушенням законодавства про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори.

До кола законодавчо визначених протиправних діянь у сфері обігу наркозасобів віднесено широкий перелік альтернативних дій, кожна з яких утворює самостійний склад злочину. У разі вчинення тривалий час однієї чи декількох взаємопов’язаних між собою незаконних дій з наведеного переліку організованими групами або злочинним організаціями у вигляді налагоджених операцій з наркозасобами має ознаки організованої діяльності у сфері наркобізнесу.

Означений злочинний промисел, за одним із перших кримінологічних визначень цього поняття, наведеного М. Хруппою і О. Вінсом [2, с. 27], ре-

алізований в різних формах співучасті, з розвитком науково-технічного прогресу, міжнародних відносин, зі спрощенням візового режиму почав використовувати у своїх цілях переваги об'єднання світу і дедалі набуває міжнародного характеру, негативно впливаючи на криміногенну ситуацію в багатьох країнах.

Як свідчить історичний розвиток наукових знань про наркобізнес і тенденції наркоманій, перший, будучи комплексною асоціально-злочинною діяльністю, для розуміння природи, причин та умов його виникнення і розвитку потребує всебічного підходу до соціально-історичного генезису, аналізу включення “пускових” механізмів наркоманій і наркобізнесу, що має сприяти виробленню дієвих способів протидії злочинності у сфері незаконного обігу наркотиків.

Незаконні операції із забороненими й підконтрольними наркозасобами, що націлені на їх поширення і споживання з метою збагачення злочинців у сфері НОН, як уже зазначалося, спричиняють погіршення криміногенної ситуації не лише в нашій країні. Наркобізнес часто виступає тим криміногенним фактором, який сприяє наркотизації суспільства, яку визначаємо як сукупність дій, пов'язаних з протиправним отриманням і поширенням заборонених наркозасобів, грошей і коштів від їх збуту, а також як антисоціальне явище і спонукальний механізм до поширення наркоспоживання і різних видів наркоманій.

Якщо у 2003 році на медичних обліках органів внутрішніх справ перебувало біля 119,9 тис. наркоспоживачів, то лише за 9 місяців поточного року, за даними Міністерства внутрішніх справ України, ця категорія осіб налічувала більше 165 тис. [3]. Крім того, від передозування та хвороб, пов'язаних з наркоспоживанням, в Україні щорічно помирає більше 1 400 осіб зазначеної категорії.

Внутрідержавна наркотизація суспільства, спровокована міжнародним наркобізнесом завдяки незаконному переміщенню на територію нашої держави важких наркозасобів і стимуляторів амфетамінного ряду (далі — САР), проявляє себе ще у двох негативних аспектах. Перший — пов'язаний із загальнокримінальною злочинністю наркоспоживачів, рівень якої є досить високим. Наркоманами та особами у стані наркотичного сп'яніння у 2008 році скоєно 11,776 тис. злочинів корисливо-насилницької спрямованості, у тому числі — 35 убивств та замахів на вбивство, 28 тяжких тілесних ушкоджень, 58 розбійних нападів, 216 грабежів, 1394 крадіжки [4].

Другий аспект наркотизації суспільства має віктимологічне забарвлення і проявляється у вчиненні злочинів і скоєнні правопорушень по відношенню вже до споживачів заборонених наркозасобів. Але наведено не має відношення до внутрідержавних чинників розвитку наркоситуації в державі.

У свою чергу, негативно впливають на поширення НОН, наркоманій, загальнокримінальної злочинності наркоспоживачів зовнішні чинники, серед яких протягом останніх років одне з перших місць посідає розширення контрабандних поставок синтетичних наркотиків, зокрема САР з Польщі до нашої країни [5].

Наведене підтверджується тим, що Республіка Польща є одним зі світових лідерів у виробництві синтетичних наркозасобів, на противагу традиційному сприйняттю Голландії і країн Західної Європи як постачальників САР на світовий ринок “синтетики”. Причиною такого стану є присутність громадян Польщі, Росії, України, Білорусі та країн Балтії у складі організованих угруповань у сфері НОН, які спеціалізуються на вчиненні злочинів з ознаками контрабанди.

Відомо, що багато з кримінальних структур, які сьогодні налаштовані на вчинення злочинів у сфері НОН, сформувалися ще у 90-х роках минулого століття. На той час їх спеціалізацією був рекет, замовні вбивства, викрадення людей з метою отримання викупу, економічна контрабанда, торгівля краденими автомобілями, незаконна міграція і т. ін. Вони не розглядали наркобізнес як окремий вид спеціалізованого налагодженого промислу, тобто, не знали не перевагах тіншової економічної діяльності [6], яким наркобізнес є за своєю природою. На сьогодні реалії і “галузевий” розподіл видів злочинної діяльності трансформувалися, і незаконні операції із САР набули ознак організованого наркобізнесу в Україні як привабливе джерело збагачення, а колишній досвід кримінальної діяльності активно використовується при здійсненні контрабандних акцій із синтетичними наркозасобами.

Наступним зовнішнім чинником формування наркоситуації є активне використання нашої території для транзитної контрабанди героїну афганського походження до Центральної і Західної Європи, чому сприяла інтенсифікація використання північної гілки “Балканського маршруту” транзитних поставок героїну. У свою чергу, зростаюча кількість конфіскацій опію афганського виробництва в Російській Федерації також свідчить, що і південна гілка цього маршруту використовується злочинцями дуже активно [7]. Колишні радянські республіки Середньої Азії є важливими ланками наркотрафіку героїну з районів виробництва до споживачів у розвинених країнах. Після виведення радянських військ з Афганістану, розпаду СРСР і ослаблення прикордонного контролю “Північний шлях” через країни Середньої Азії став найбезпечнішим і дешевшим. У провінціях Афганістану Герат, Бахіз, Фараб, Джаян, Балх, Кундуз і, особливо, Бадахшан, розташованих на кордоні з Узбекистаном, Таджикистаном і Туркменією, останніми роками значно збільшилася кількість нарколабораторій по переробці опію-сирцю в героїн. Наведене підтверджується результатами прове-

дення міждержавної комплексної оперативно-профілактичної операції “Канал”, яка 5 вересня 2008 року отримала статус постійно діючої Регіональної антинаркотичної операції. На жаль, останніми роками участь України в цій операції обмежена лише якістю спостерігача.

Метою операції є запобігання і припинення контрабанди кокаїну з Латинської Америки, синтетичних наркотиків — зі Східної Європи, героїну та опіатів — з Афганістану, незаконному переміщенню прекурсорів до Центрально-Азійських країн і Афганістану з Німеччини та інших західноєвропейських країн, а також сприяння подальшому розвитку співпраці з компетентними органами країн, територія яких використовується транснаціональним наркобізнесом для виробництва або транзиту наркотиків.

Вирішення практичних завдань по створенню антинаркотичних і фінансових “поясів безпеки” навколо Афганістану, зокрема, перекриття каналів контрабандного надходження афганських наркотиків “Південним маршрутом” а також північним наркошляхом “Балканського маршруту” на територію країн Євразійського регіону і країн ЄС, у тому числі через морські порти Каспійського моря, посилення взаємодії між державами, відновлення колишнього рівня співпраці спецслужб країн СНД, який існував до розпаду СРСР, є пріоритетними напрямками антинаркотичної стратегії держав на регіональному рівні.

В ході проведення операції “Канал-2008” з незаконного обігу було вилучено 18,7 т наркотичних речовин, у тому числі 2,4 т героїну, 1,6 т кокаїну, 7,3 т гашишу, 6,8 т марихуани, 58 кг синтетичних наркотиків, 20,8 т прекурсорів. До кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, пов’язаних з НОН, притягнуто 4,2 тис. осіб [8].

Результатом проведення спеціальної операції було виявлення і перекриття 25 нових стійких каналів контрабандного переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів з Латинської Америки до Європи, з Бразилії до Польщі, з Таджикистану до Російської Федерації, з Киргизії до Російської Федерації та Литви. Особливу увагу було зосереджено на виявленні та припиненні контрабанди кокаїну.

Так, правоохоронці спільно зі співробітниками Федеральної служби безпеки Російської Федерації вилучили 43 кг кокаїну з борту теплоходу “Балтік Стрім”, який прибув до Санкт-Петербургу з ЮАР під прапором Мальти.

Поліцейські Польщі і Литви перекрили транзитний канал постачання кокаїну з Венесуели до Польщі через литовський порт м. Клайпеда. Наркотичний засіб загальною вагою 30 кг прибув морським шляхом, прихованим від прикордонного контролю в контейнерах з одягом і трунами.

Україні, територія якої традиційно використовується для транзиту афганського героїну до країн Західної Європи, доцільно буде розглянути

можливість приєднання до ініціативи “Паризького пакту”, спрямованої на запобігання незаконному переміщенню “важких” наркосубстанцій.

Значну користь у боротьбі з транснаціональними злочинними наркогрупуваннями, на нашу думку, може принести використання зарубіжного досвіду проведення міжнародної спецоперації “дзеркальне розслідування” [9], запровадженої правоохоронними відомствами країн Євросоюзу та Республіки Білорусь. Суть даної спецоперації полягає в одночасному проведенні комплексу оперативно-розшукових заходів і слідчих дій по відношенню до злочинного угруповання, діяльність якого охоплює територію країн, задіяних у протидії наркобізнесу. Назва пов’язана з тим, що справи, які знаходяться у розробці, являють собою “дзеркальне” відображення одна одної, а співробітники країн-учасниць здійснюють постійний обмін наявними оперативними матеріалами.

Перевагами зазначеної форми проведення міжнародних операцій є такі: суттєве зниження часових затримок та правових перешкод, які існують у законодавствах різних країн, оперативне вжиття необхідних заходів по документуванню злочинної діяльності у сфері наркобізнесу, створенню доказової бази, затриманню, арешту, допиту підозрюваних та свідків. Зазначена форма розслідувань дозволяє притягувати до кримінальної відповідальності учасників злочинних об’єднань незалежно від їх місцезнаходження, оскільки оминає обтяжливу процедуру екстрадиції.

На наш погляд, використання міжнародних спецоперацій “дзеркальне розслідування” здатне суттєво підвищити ефективність виявлення і розслідування злочинів у сфері транскордонного наркобізнесу.

Зважаючи на перелічені зовнішні чинники розвитку незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин в Україні, представляється за можливе висловити деякі прогнози його подальшого розвитку.

1. Зростатиме кількісний показник контрабандних синтетичних наркосубстанцій на нелегальному наркотичному ринку нашої країни, що детермінується близькістю Польщі та безпечністю їх орального застосування і відносно невеликою вартістю для наркоспоживачів.

2. Існуватиме ризик втягнення у контрабанду на морі українських громадян за межами нашої держави.

Тому комплексні заходи органів державної влади і управління щодо протидії незаконному обігу наркосубстанцій і мінімізації його впливу в Українському суспільстві мають спрямовуватися на стабілізацію зовнішньо — і внутрідержавної наркоситуації. У свою чергу, такі заходи покликані убезпечити європейські країни від подальшої наркотизації населення і шкідливого впливу організованого наркобізнесу та пов’язаних з ним наркоманій.

Список використаних джерел

1. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними : Закон України від 15 лют. 1995 р. № 62 /95-ВР : за станом на 22 груд. 2006 р. № 530-V // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 10. — Ст. 62. — 7 берез.
- 2 Хруппа М. Кримінологічне поняття наркобізнесу/ М. Хруппа, О. Вінс // Право України. — 1993. — № 4. — С. 25—27.
3. Статистичні показники про результати роботи органів внутрішніх справ у протидії наркозлочинності за 9 міс. 2009 р. / М-во внутр. справ України; Департамент інформаційних технологій. — 2009. — 13 с.
4. Інформація щодо наркоситуації в Україні за результатами роботи підрозділів БНОН МВС України за 12 міс. 2008 р. : МВС України; ДБНОН. — К., 2008. — 11 с.
5. Аналітична довідка щодо наркоситуації в Україні та діяльності Служби безпеки на лінії протидії незаконному міжнародному обігу наркотиків : ГУ БКОЗ СБ України. — К., 2008. — 9 с.
6. Тимофеев Л. М. Наркобизнес. Начальная теория экономической отрасли / Л. М. Тимофеев. — М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 1998. — 112 с.
7. Наркотики в Европе : отчет INCB за 2007 год // ECAD Newsletter. — 2008. — № 108. — С. 1—3.
8. Об итогах второго этапа международной оперативно-профилактической операции “Канал-2008” [Электронный ресурс] / Управление по взаимодействию с общественностью и СМИ ФСКН России. — Режим доступа к статье : http://www.narkotiki.ru/gnk_6637.html.
9. Харевич Д. Л. “Зеркальные расследования” в практике деятельности правоохранительных органов Республики Беларусь / Д. Л. Харевич // Наук. вісник Юрид. акад. М-ва внутр. справ. Спец. вип. — Дніпропетровськ, 2004. — № 2 (19). — С. 118—120.

В статъе рассмотрено внешнее влияние международного наркобизнеса на внутреннюю наркоситуацию в Украине.

The article deals with the external influence of the international narcobusiness on the internal narcosituation in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції журналу 19 листопада 2009 року.